

9. Патрелюк Д. Мета і завдання протидії кримінальному переслідуванню / Д. Патрелюк // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 8. – С. 191–196.
10. Теорія держави і права. Академічний курс : [підруч.] / [О.В. Зайчук та ін. ; за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко]. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 685 с.
11. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
12. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
13. Про статус народного депутата України : Закон України № 2790-XXI від 17.11.1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
14. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

УДК 340.5:351.86

РУДЕЙ В.С.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ БОЛГАРІЇ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Стаття присвячена дослідженню окремих питань організаційно-правового забезпечення діяльності органів спеціального призначення Болгарії в загальній системі національної безпеки, діяльність яких спрямована на захист інтересів держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, а також їх місця і ролі в системі охорони державної таємниці.

Ключові слова: діяльність органів спеціального призначення, система охорони державної таємниці, система національної безпеки й оборони країни, захист національних інтересів держави.

Статья посвящена исследованию некоторых вопросов организационно-правового обеспечения деятельности органов специального назначения Болгарии в общей системе национальной безопасности, деятельность которых направлена на защиту интересов государства от внешних и внутренних угроз, а также их места и роли в системе охраны государственной тайны.

Ключевые слова: деятельность органов специального назначения, система охраны государственной тайны, система национальной безопасности и обороны, защита национальных интересов государства.

The article is dedicated to some of the issues of organizational and legal support of the activities of the institutions of special purpose of Bulgaria in the overall system of national security, which are aimed at protecting the interests of the state against external and internal threats, as well as their place and role in the system of protection of state secrets.

Key words: activities of institutions of the special purpose, system of protection of state secrets, system of national security and defense, protection of national interests.

Вступ. Наближення законодавчих актів України до законодавства Європейського Союзу є одним з основних завдань для реалізації курсу на інтеграцію України до ЄС. За цих умов постала наукова потреба здійснити аналіз діяльності органів спеціального призначення іноземних держав, зокрема Болгарії, які посідають особливе місце в системі забезпечення державної безпеки у сфері охорони державної таємниці, а також відіграють значну роль для національної безпеки й оборони країни щодо захисту її національних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Питання організаційно-правового забезпечення діяльності органів спеціального призначення постсоціалістичних країн у системі охорони державної таємниці належать до найменш досліджених як з огляду на загальнотеоретичні підходи адаптації законодавства до норм Європейського Союзу у цій сфері, так і з прикладних мотивацій використання Україною позитивного досвіду іноземних країн під час вдосконалення національної системи охорони державної таємниці, особливо за теперішніх умов, коли роль органів державної безпеки України у сфері охорони державної таємниці слабне внаслідок скорочення термінів та процедур перевірок осіб на благонадійність у зв'язку з оформленням допуску до секретної інформації.

Ступінь наукової розробки проблем організаційно-правового забезпечення діяльності органів спеціального призначення постсоціалістичних країн у системі охорони державної таємниці з метою узагальнення їх досвіду для удосконалення національних правових механізмів охорони державної таємниці в Україні є недостатнім, оскільки комплексні монографічні дослідження з цих питань відсутні. Водночас окремі питання у сфері охорони державної таємниці висвітлювали В.Ю. Артемов, І.В. Грищенко, Д.П. Василенко, С.В. Климчук, А.С. Пашков, Д.С. Усов та ін.

Постановка завдання. Мета цієї статті полягає у теоретичному аналізі стану організації діяльності спеціальних органів Болгарії у сфері охорони державної таємниці, розкритті особливостей їхнього призначення у системі державних органів забезпечення національної безпеки, узагальнення досвіду цієї країни для вироблення можливих рекомендацій щодо вдосконалення національних правових механізмів охорони державної таємниці в Україні.

Результати дослідження. У системі забезпечення реалізації національної безпеки Болгарії одне з головних місць посідає питання внутрішньої та зовнішньої політики безпеки, яка визначає функції органів державної безпеки та їх загальну структуру, а також участь у діяльності із забезпечення національної безпеки. Головні функції політики безпеки спрямовані на досягнення цілей системи національної безпеки, забезпечення внутрішньої стабільності та захист суспільства і громадян. Тут доречно акцентувати увагу на тому, що в системі забезпечення національної безпеки, зокрема в рамках законодавства з питань безпеки, особливе місце відведено функціонуванню органів державної безпеки [1].

Згідно із Законом Болгарії «Про Державне агентство національної безпеки» органом спеціального призначення при Раді Міністрів країни є Державне агентство національної безпеки [2].

У своїй діяльності Державне агентство національної безпеки керується такими принципами: діяти виключно в межах Конституції, законів і чинних міжнародних договорів; дотримання, забезпечення прав людини та основних свобод; захист інформації та джерел її отримання; об'єктивність і неупередженість; співпраця з громадянами; політичний нейтралітет [1; 2].

До основних засад діяльності Державного агентства національної безпеки належать такі: спостереження, виявлення, припинення і запобігання порушенням у сфері національної безпеки, у тому числі із залученням інших спеціальних органів, що діють у рамках Міністерства оборони, зокрема: протидія розвідувальним спрямуванням на користь іноземних держав; визначення загроз державному суверенітету, територіальній цілісності та єдності нації; будь-які прояви неконституційного характеру; встановлення фактів корупції і зв'язків з організованою злочинністю з боку осіб, які обіймають високі державні посади; прояви застосування сили або її погрози в політичних цілях; визначення загроз економічної, екологічної та фінансової безпеки держави; протидія загрозам (порушенням) національній системі захисту секретної інформації, інформаційних систем та систем зв'язку; визначення загроз безпеці стратегічних проектів держави; протидія проявам міжнародного тероризму та екстремізму; запобігання незаконній міжнародній торгівлі зброєю, пристроїв або технологій подвійного призначення, а також виробництву, зберіганню та розповсюдженню небезпечних пристроїв, виробів або технологій подвійного призначення, наркотиків і прекурсорів, що становлять небезпеку для нормального функціонування державних органів; боротьба з транснаціональною організованою злочинністю у разі виникнення загрози національній безпеці; протидія нелегальній міграції, коли її рівень набуває загроз національній безпеці; виявлення випадків укладення збиткових державних контрактів, відмивання грошей та використання коштів Європейського Союзу обманним шляхом.

Крім того, Державне агентство національної безпеки збирає, обробляє, аналізує інформацію, пов'язану з інтелектуальною власністю, а також контролює, координує і надає методичну допомогу (рекомендації) комерційним приватним установам та іншим державним органам, які мають відношення до національної безпеки.

Державне агентство національної безпеки у межах своїх повноважень у взаємодії з іншими спеціальними органами забезпечує захист стратегічних проектів, планів та напрямків діяльності держави (зокрема, охорону секретної інформації), а також відповідно до законодавства організовує і здійснює оперативно-розшукову та оперативно-технічну діяльність, забезпечує криптографічний захист секретної інформації в Болгарії, дипломатичних і консульських представництвах, здійснює моніторинг діяльності у зв'язку з перебуванням іноземців у країні, здійснює та забезпечує проведення заходів міжнародного співробітництва, інші види діяльності відповідно до законодавства Болгарії [2].

Щодо повноважень вищих органів влади у сфері охорони державної таємниці, то законодавство про захист секретної інформації не містить чітких меж їх перерозподілу, однак із Закону «Про захист секретної інформації» слідує, що основним органом, на який покладено питання організації охорони секретної інформації, є уряд Болгарії. При цьому уряд встановлює і забезпечує процедуру захисту секретної інформації шляхом ухвалення відповідних рішень. З метою належної організації і координації захисту секретної інформації уряд Болгарії формує Державну комісію інформаційної безпеки. Саме на неї згідно із законом покладено завдання безпосереднього захисту секретної інформації та формування державної політики у сфері охорони секретної інформації [3].

До повноважень Державної комісії інформаційної безпеки належать такі дії: аналіз та оцінка готовності до захисту секретної інформації у разі загрози заподіяння шкоди інтересам, що охороняються законом, в результаті несанкціонованого доступу до секретної інформації; організація і проведення заходів щодо запобігання і зменшення шкідливого впливу несанкціонованого доступу до секретної інформації; розробка та подання на затвердження Ради Міністрів проектів нормативних документів про захист секретної інформації; організація і забезпечення функціонування реєстрів у галузі міжнародних відносин, пов'язаних із секретною інформацією; організація, контроль і безпосередня відповідальність за виконання своїх зобов'язань щодо захисту секретної інформації згідно з міжнародними договорами; вивчення і перевірка спільно із службами безпеки кандидатів для призначення на посади співробітників інформаційної безпеки; спільно з Державним агентством національної безпеки перевірка болгарських громадян, які обіймають посади або залучаються для виконання спеціальних завдань, що потребують обробки секретної інформації в іншій країні чи міжнародній організації, після отримання письмового запиту компетентного органу з інформаційної безпеки країни або міжнародної організації; ведення єдиного реєстру виданих, анульованих або призупинених ліцензій, сертифікатів і дозволів на діяльність та роботу, пов'язану з секретною інформацією, а також ведення реєстру матеріалів і документів, що містять відомості, котрі становлять державну або службову таємницю; повідомлення прем'єр-міністра про випадки несанкціонованого доступу до секретної інформації з грифом секретності «Цілковито таємно»; організація та координація підготовки кадрів для роботи з секретною інформацією; забезпечення технічного управління інформаційною безпекою; здійснення загального контролю за охороною секретної інформації, яка зберігається, обробляється і передається в автоматизованих інформаційних системах і мережах; надання дозволу на проведення інспекцій відповідно до міжнародних договорів про взаємний захист секретної інформації [3].

Повноваження служб безпеки у сфері охорони секретної інформації визначені у Законі «Про захист секретної інформації». При цьому прямий контроль за функціонуванням національної системи захисту секретної інформації покладено на Державне агентство національної безпеки, яке є інтегрованою службою у цьому напрямку діяльності як у межах держави, так і за кордоном. Зокрема, в межах своїх повноважень Державне агентство національної безпеки у сфері захисту секретної інформації має такі права: на доступ до сайтів і приміщень у підрозділі, який володіє секретною інформацією, зокрема на проведення перевірок таких об'єктів і приміщень; на доступ до документів, що стосуються організації захисту секретної інформації у підрозділі; на доступ до автоматизованої інформаційної системи або мережі для створення, зберігання, обробки і передачі секретної інформації з метою встановлення відповідного захисту; за необхідності – вимагати письмові або усні пояснення від посадових осіб та працівників підрозділу, який володіє секретною інформацією; право на отримання інформації від інших підрозділів і вимагання пояснень; у разі необхідності вимагати від їхніх керівників і співробітників заходів для створення, обробки, зберігання і випуску секретної інформації у зв'язку з проведенням розслідування у підрозділі, що володіє секретною інформацією; за необхідності залучати фахівців зі спеціаль-

ними знаннями для з'ясування обставин у зв'язку з проведенням розслідування; координувати і контролювати захист технічних засобів обробки, зберігання та передачі секретної інформації; забезпечувати і контролювати підготовку для використання криптографічних методів і засобів; надавати конкретні інструкції щодо захисту секретної інформації.

Особливістю законодавчої системи охорони секретної інформації Болгарії є те, що рішення про надання допуску на доступ до секретної інформації приймає Державне агентство національної безпеки, яке здійснює відповідну перевірку, за винятком випадків, коли Державна комісія інформаційної безпеки приймає рішення про надання допуску на доступ до секретної інформації іноземних країн або міжнародних організацій та стосовно кандидатів на посади співробітників інформаційної безпеки. Порядок здійснення перевірки осіб для допуску до секретної інформації здійснюється за процедурою, встановленою виключно урядом Болгарії. Вона передбачає певні види перевірок залежно від ступеню секретності інформації, до якої матиме доступ відповідна особа.

Для доступу особи до інформації, яка класифікується як «конфіденційна», передбачено проведення звичайної перевірки, котра включає заповнення анкети та заходи з перевірки для визначення наявності громадянства, закінченої середньої освіти, досягнення повноліття, відсутності судимості за злочини загального характеру незалежно від реабілітації, фактів попереднього або судового розгляду, за умисні кримінальні злочини, а також чи не потерпає особа від психічного захворювання.

Під час надання допуску на доступ до секретної інформації, яка класифікується як «таємна», здійснюється розширена перевірка, що охоплює, крім заходів, зазначених вище, перевірку особи на благонадійність у плані безпеки, зокрема, відсутність даних про таке: вчинення дій, спрямованих проти інтересів Болгарії або проти інтересів якої Болгарія узяла на себе зобов'язання захищати відповідно до міжнародних договорів; участь або співучасть у шпигунстві, тероризмі, диверсії або підривній діяльності; про будь-яку іншу діяльність проти національної безпеки, територіальної цілісності і суверенітету країни або насильницьку зміну конституційного ладу; здійснення діяльності, спрямованої проти громадського порядку. Крім того, більш ретельно вивчаються дані особи за місцем проживання, характеристики з місця роботи, банківські рахунки та інформація податкового обліку.

У разі необхідності оформлення допуску для надання дозволу на доступ до інформації, яка класифікується як «цілком таємна», передбачається спеціальна перевірка, котра охоплює, крім вище перелічених заходів, звичайну і розширену перевірку, проведення з особою спеціальної співбесіди, зокрема з використанням поліграфів.

Надання дозволу на доступ до секретної інформації відповідного рівня можливе за умови відсутності даних про таке: приховування або надання неправдивої інформації; факти й обставини, які дали б змогу шантажувати особу; невідповідність рівня життя особи та її статків; порушення психічної діяльності, які можуть позначитись на здатності працювати з секретною інформацією; залежність особи від алкоголю і наркотиків.

Наданий дозвіл залежно від ступеню секретності має обмежений термін дії. Так, дозвіл на доступ до секретної інформації з грифом «конфіденційно» – 5 років, із грифом «таємно» – 4 роки, з грифом «цілком таємно» – 3 роки.

Терміни проведення загальної, розширеної і спеціальної перевірки згідно із законом становлять 30, 45, 60 днів відповідно. При цьому ці терміни можуть бути продовжені на підставі рішення відомства, що проводить перевірку, або рішення Державної комісії інформаційної безпеки. Рішення Державного агентства національної безпеки про надання, відмову, анулювання допуску на доступ до секретної інформації може бути оскаржено до Державної комісії інформаційної безпеки, що розглядає питання та приймає остаточне рішення, яке оскарженню не підлягає [3].

Висновки. Узагальнюючи поданий матеріал, можна констатувати: болгарське законодавство щодо діяльності органів спеціального призначення у сфері охорони державної таємниці в пострадянський період зазнало значних змін, що стало результатом їх вступу до системи Північноатлантичного договору. В результаті адаптації законодавства було внесено багато принципових змін та доповнень до низки законодавчих актів, які встановлюють, визначають або конкретизують відповідні норми діяльності спецслужб у сфері охорони державної таємниці.

Найбільш узагальнені позиції, що можуть розглядатись як використання певного набутого досвіду, наведено нижче.

1. Болгарське законодавство визначає інтегровану спеціальну службу, яка є спеціально уповноваженим державним органом у сфері національної безпеки (Державне агентство національної безпеки), забезпечує вирішення виключно безпекових та контролюючих питань щодо охорони секретної інформації. При цьому встановлено чіткі вимоги до цієї служби у сфері охорони державної таємниці, визначено її права та обов'язки.

2. Згідно із Законом «Про секретну інформацію» організацію охорони секретної інформації покладено на уряд Болгарії. При цьому процедура захисту державних секретів має встановлюватись відповідним рішенням уряду. З метою належної координації, взаємодії та організації діяльності спеціальних служб у цьому напрямку, а також для охорони секретної інформації уряд Болгарії формує Державну комісію інформаційної безпеки з чітким законодавчим визначенням її повноважень.

3. Особливістю болгарського законодавства у сфері охорони секретної інформації є також можливість оскарження рішення про надання, відмову або анулювання допуску до секретної інформації, яке не передбачає судової процедури оскарження.

4. Порядок здійснення перевірки осіб для допуску до секретної інформації здійснюється відповідно до процедури, встановленої урядом, і передбачає проведення різних заходів за змістом та обсягом залежно від ступеню секретності інформації. Крім того, законодавство Болгарії про секретну інформацію доволі чітко визначає правові межі здійснення перевірки для допуску та доступу до секретної інформації, які в подальшому конкретизуються та деталізуються у відповідній постанові уряду.

Список використаних джерел:

1. Конституція Республіки Болгарія від 13.07.1991 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.pravovadurzhava.com/resources/laws/lawid/1/type/view/index.html>.

2. Про Державне агентство національної безпеки : Закон Республіки Болгарія від 20.12.2007 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://law.dir.bg/reference.php?f=zdans-07>.

3. Про захист секретної інформації : Закон Республіки Болгарія від 30.04.2002 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://lex.bg/bg/laws/ldoc/2135448577>.

УДК 343.13

ФОМІН С.Б.

ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ З ПІДСТАВ, НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ КПК УКРАЇНИ

Стаття присвячена проблемам закриття кримінального провадження у разі, коли підстава для цього прямо не передбачена ст. 284 КПК України. Йдеться про недосягнення особою одинадцятирічного віку, відсутність заяви потерпілого у провадженнях приватного обвинувачення, наявність у особи дипломатичного імунітету, відмову Верховної Ради України у наданні дозволу на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності.

Ключові слова: кримінальне провадження, закриття кримінального провадження, провадження приватного обвинувачення, дипломатичний імунітет, депутатський імунітет, застосування примусових заходів виховного характеру.

Стаття посвячена проблемам прекращения уголовного производства в случае, когда основание для этого прямо не предусмотрено ст. 284 УПК Украины. Речь идет о недостижении лицом одиннадцатилетнего возраста, отсутствии заявления потерпевшего в производствах частного обвинения, наличии у лица дипломатического иммунитета, отказе Верховной Рады Украины в даче разрешения на привлечение народного депутата Украины к уголовной ответственности.

Ключевые слова: уголовное производство, прекращение уголовного производства, производства частного обвинения, дипломатический иммунитет, депутатский иммунитет, применение принудительных мер воспитательного характера.

© ФОМІН С.Б. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)